

Amirxon Ne'matov

Buxoro davlat universiteti talabasi

XURSHID DO'STMUHAMMADNING "MIRKOMILBOYNING QAZO BO'LGAN NAMOZI" ASARIDA HISSIY VA PSIXOLOGIK MANZARALAR

Annotatsiya: Xurshid Do'stmuhammad qalamiga mansub personajlarning psixologik teranligiga chuqur kirib borishi, ularni o'quvchilar bilan samimiy darajada yaqin bo'lib aks-sado berishi bilan ajralib turadi. Bu maqolada biz Xurshid Do'stmuhammadning ichki monologlar tasviri, hissiy mulohazalari, qahramonlarining psixologik manzaralarini murakkab tasvirlash orqali bu mahoratga qanday erishganini o'rganamiz.

Kalit so'zlar: Motivlari, introspektiv, xarakter, timsol, ekzistensializm, psixologik.

Аннотация: Хуршида Достмухаммеда отличает глубокое проникновение в психологическую глубину героев, искренний отклик у читателей. В этой статье мы исследуем, как Хуршид Достмухаммад достиг этого мастерства посредством изображения внутренних монологов, эмоциональных размышлений и сложных изображений психологических ландшафтов своих персонажей.

Ключевые слова: Мотивы, интроспектива, персонаж, символ, экзистенциализм, психологический

Abstract: Khurshid Dostmuhammad is distinguished by his deep penetration into the psychological depth of the characters, and his sincere resonating with the readers. In this article, we will explore how Khurshid Dostmuhammad achieved this skill through the depiction of inner monologues, emotional reflections, and complex depictions of the psychological landscapes of his characters.

Key words: Motives, introspective, character, symbol, existentialism, psychological.

Xurshid Do'stmuhammad adabiy ijodi o'zbek adabiyotining boy an'analari ichida alohida ajralib turadi. Ko'pgina o'zbek adiblari o'zining betakror uslublari va hissalarini bilan tanilgan bo'lsa, Do'stmuhammad o'zining mukammal psixologik mulohazasi, ta'sirchan tili, inson tabiati va ichki ziddiyatlarini chuqur o'rganishi bilan ajralib turadi. Xurshid Do'stmuhammadning chuqur psixologik tushunchalari uning badiiy ifodasining tamal toshi bo'lib, unga ichki kurash va his-tuyg'ulari hikoyani olg'a suradigan murakkab, ko'p qirrali personajlarni yaratishga imkon beradi. Ko'pgina o'zbek adiblari ijtimoiy va tarixiy mavzularga e'tibor qaratadilar, ko'pincha o'z xalqlarining umumiy kechinmalarini tasvirlaydilar. Bu mavzular Do'stmuhammad ijodida ham mavjud bo'lsa-da, shaxsning psixologik manzarasiga urg'u berish uni alohida ajratib turadi. U o'z qahramonlari ongiga chuqur kirib boradi, ularning ichki o'y-fikrlari, qo'rquv va istaklarini tafsilotlar bilan ochib beradi. Bir qator adiblardan farqli o'laroq, Do'stmuhammad shaxsiy introspektsiya va hissiy murakkablikni ta'kidlab, o'z qahramonlarining ichki dunyosini yanada yaqinroq tasvirlashni afzal ko'radi.

Do'stmuhammad o'z qahramonlarining fikr va his-tuyg'ularini ochib berish uchun ko'pincha ichki monologlardan foydalanadi. Ushbu introspektiv parchalar qahramonlarning ongiga bir oyna ochadi, bu o'quvchilarga ularning motivlari, qo'rquvlari va istaklarini tushunishga imkon beradi. Masalan, asarda Mirkomilboyning oilasi xavfsizligi, vataniga sadoqat haqidagi ichki bahslari uning xarakterini chuqur anglab yetadi. Ko'rinib turgan xavf-xatarlarga qaramay, Turkistonni

tark etishni istamaganligi o'zining burchini chuqur his qilgani va o'z ildizlariga bog'liqligini ko'rsatadi. Ushbu uslub nafaqat personajlarni insoniylashtiradi, balki yaqinlik hissini ham yaratadi. O'quvchilar qahramonlarning shaxsiy fikrlari bilan tanish bo'lib, ularning tajribalari va qarorlarini yanada mos va jozibali qiladi.

Do'stmuhammad tilining tasviriy va majoziy ma'nosi juda boy bo'lib, jonli obrazlar yaratib, kuchli hissiy munosabat uyg'otadi. Uning yozish uslubi ko'pincha she'riy elementlarni o'z ichiga oladi, epitetlar, o'xshatishlar va metaforalarni hikoyani kuchaytirish uchun ishlatadi. U o'z xabarlarini yetkazishda aniqlik va to'g'ridan-to'g'rilikdan qochib, o'quvchisini ko'proq tafakkur qilishga, fikrlashga undaydi. Chunonchi, Do'stmuhammad ta'riflari ko'pincha yam-yashil va puxta bo'lib, sahna manzarasi, personajlarning ruhiy holatlari batafsil tasvirlangan. Bu uslub adabiyotda qo'llaniladigan minimalist va to'g'ridan-to'g'ri tilga qaraganda ancha bezaklidir. Do'stmuhammad qahramonlari ko'pincha hissiy mulohazalar bilan shug'ullanib, ularning psixologik murakkabligini ta'kidlaydi. Bu mulohazalar ularning ichki qarama-qarshiliklari va hissiy holatlarini tushunish uchun ajralmas hisoblanadi. Asarda Mirkomilboy Anvar poshoning nasihatlarini o'ylar ekan, ichida nimadir uzilib qolganini sezgan payti uning ichki g'ala-g'ovurlari kuchli tasvirlangan. Uning ichida nimadirning metaforik sinishi Boyning chuqur umidsizligini anglatadi. Do'stmuhammad ana shu hissiy mulohazalar orqali inson zaifligining mohiyatini aks ettiradi. Uning qahramonlari oddiy arxetiplar emas; ular haqiqiy, ko'pincha og'riqli his-tuyg'ular bilan kurashayotgan shaxslardir. Ushbu hissiy tasvirning chuqurligi o'quvchilarga qahramonlar bilan shaxsiy darajada bog'lanish imkonini beradi.

Do'stmuhammadning timsollardan foydalanishi uning hikoyachiligida muhim nozik va ajralmas hodisadir. U ko'pincha o'z qahramonlarining ichki va tashqi sayohatlarini parallel qilish uchun metaforalardan foydalanadi, hikoyaga ma'no qatlamlarini qo'shadi. Ushbu ramziy yondashuv unga ekzistensializm, o'ziga xoslik va ma'naviyat kabi murakkab mavzularni ko'p darajalarda rezonanslashadigan tarzda o'rganishga imkon beradi. Do'stmuhammad shaxsiy va psixologik sohalarga chuqurroq kirib borish uchun ramziylikdan foydalanadi, ko'proq introspektiv va falsafiy nuqtai nazarni taklif qiladi. Adib yaratgan psixologik manzaralar boy va batafsil. U personajlarning atrof-muhit va boshqa personajlar bilan o'zaro munosabatlaridan ularning psixologik holatini yanada o'rganish uchun foydalanadi. Asarda xandaq qazishning jismoniy harakati psixologik ahamiyatga ega. Mirkomilning mashaqqatli vazifasi uning ruhiy va hissiy holatini aks ettiradi, uning tuzoqqa tushishi va muqarrarligini aks ettiradi. Tashqi muhit ko'pincha qahramonlarning ichki dunyosi uchun metafora bo'lib xizmat qiladi. Jumladan, Mirkomilning sovuq va qorong'i muhiti uning yolg'izlik va umidsizlik hissini kuchaytiradi. Do'stmuhammadning tashqi va ichki dunyoni o'zaro bog'lash mahorati qatlamli va hikoyaning kuchli ta'sirini yaratadi.

Do'stmuhammad ko'pincha o'z hikoyalarida shaxsning kechinmalariga asoslanib, ularning shaxsiy kurashlari va g'alabalarini yaqindan ko'rish imkonini beradi. Kengroq ijtimoiy yoki tarixiy hikoyadan ko'ra, inson hayotining mikrokosmosiga e'tibor qaratish xarakterni batafsilroq va empatik o'rganish imkonini beradi. Adib asarlarida ko'pincha e'tiqod, ma'naviyat va ekzistensial g'am-tashvish mavzulari o'rganilib, qahramonlarining ichki hayotini chuqur o'rganish taklif etiladi. Inson tajribasining ma'naviy va hissiy o'lchovlarini o'rganish uning o'ziga xos belgisidir. Do'stmuhammad munosabat ko'pincha introspektiv va shaxsiy xarakterga ega bo'lib, qahramonlarning ichki dunyosi bilan chuqur bog'lanishni aks ettiradi. Do'stmuhammad o'z personajlarining ichki ziddiyatlarini mohirlik bilan tasvirlab beradi, ko'pincha shaxsiy vahiy yoki inqiroz lahzalariga zamin yaratadi. Mirkomilning askarcha bilan to'qnash kelishi, hayotiga xavf tug'dirsa-da, so'nggi tahoratini olishda qat'iy talab qilishi ana shunday mojaroning yorqin namunasi. Bu bo'ysunish harakati Mirkomil uchun ham ruhiy, ham ma'naviy qaror bo'lib, uning bukilmaz e'tiqodi, ichki quvvati ramzidir. Ushbu mojarolarni qabul qilish, bo'ysunish yoki o'zgartirish orqali hal qilish qahramonlar va hikoyaga

mukammallik qo‘shadi. U inson tabiatining murakkabligini va odamlarning o‘z sharoitlariga turlicha munosabatda bo‘lish usullarini aks ettiradi.

Xurshid Do‘stmuhammadning chuqur psixologik mushohadani tasvirlash qobiliyati uning adabiy ijodini belgilovchi xususiyatdir. Ichki monologlar, hissiy mulohazalar, murakkab psixologik manzaralar, ziddiyat va yechimlarni tasvirlash orqali u chuqur insoniy va bir-biriga yaqin bo‘lgan personajlarni yaratadi. Bu psixologik chuqurlik nafaqat hikoyani kuchaytiradi, balki o‘quvchi va personajlar o‘rtasida chuqur bog‘lanishni mustahkamlaydi, Do‘stmuhammad asarlarini ham ta‘sirchan, ham hissiy jarangdor qiladi. Uning inson ruhiyatini o‘rganishi uning adabiy mahoratidan, inson tabiatini chuqur anglaganidan dalolatdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. G. Sattorova. “90-yillar o‘zbek hikoyachiligi milliy xarakter muammosi”. Toshkent. 2002.
2. Каримов Б. “Адабиётшунослик методологияси”. Т. “Муҳаррир” нашриёти. 2011.
3. Расулов А. Танқид, талқин, баҳолаш. «Фан», 2006.
4. Eshkeldiyeva F. Hozirgi o‘zbek adabiyotchiligida hikoyachilik va uning rivoji. SCIENCE AND INNOVATION. 249b. 2022
5. Normatov U. Umidbaxsh tamoyillar. –Т., “Ma’naviyat”, 2000. -112 bet.
6. Quronov D. Mutolaa va idrok mashqlari. Adabiy-tanqidiy maqola va risolalar. –Т., “Akademnashr”, 2013. -336 bet.
7. Xolmatov Doston Abdujabbor o‘g‘li. XURSHID DO‘STMUHAMMAD HIKOYALARIDA DAVR VA QAHRAMON MASALASI. International Conference on Developments in Education. 2023